

LENNART HJALMARSSON

Svar till Larsson

Det debatten handlar om är dels elprissättningen, dels konsekvenserna för elmarknaden och samhällsekonomin om El 90s förslag skulle realiserars.

Låt mig börja med elprissättningen. Ulf Larsson hävdar att jag vill genomföra ett systemskifte ifråga om elprissättningen, medan jag anser att El 90 vill genomföra ett systemskifte ifråga om investeringskriterierna på elmarknaden. Motiveringen för min ståndpunkt är i korthet följande.

Oavsett storleken på elproduktionskapaciteten i Sverige bör denna utnyttjas så effektivt som möjligt. Detta innebär att priset på elenergi tillåts anpassa sig så att marknadsjämvikt kommer att råda. Alternativet är antingen ett pris under jämviktspriset, vilket innebär att elenergin

måste ransoneras, eller ett pris över jämviktspriset, vilket innebär att kraftföretagen utnyttjar sin marknadsmakt för monopolistisk exploatering av konsumenterna.

Ett medel för att uppnå en effektiv prisbildning på elmarknaden är en fungerande konkurrens mellan kraftföretagen om konsumenterna. Ett annat medel är en prisreglering som tvingar fram ett elpris på nivån för kortsiktig marginalkostnad. I båda fallen skapas jämvikt på marknaden samtidigt som ett effektivt utnyttjande av den befintliga produktionskapaciteten erhålls.

Prisbildningen på elenergi i Sverige under de senaste decennierna har också i grova drag skapat jämvikt på marknaden och fungerat relativt väl. En hårdare konkurrens mellan kraftföretagen hade dock troligen resulterat i prissänkningar på kanske 10–20 procent, dock utan nämnvärd påverkan på den totala produktionsvolymen eller kapacitetsutnyttjandet i systemet. Konkurrensen hade sannolikt framtvingat i första hand en sänkning av

LENNART HJALMARSSON är professor vid National-ekonomiska institutionen, Handelshögskolan vid Göteborgs universitetet.

de fasta avgifterna och effektavgifterna och i mindre grad energiavgifterna.

Om vi överger marknadssidan och övergår till kostnadssidan så kan prisbildningen på elenergi i Sverige beskrivas som att prisnivån på elenergi anpassas till statens avkastningskrav på Vattenfall. Givet detta avkastningskrav har Vattenfall försökt att avväga energi-, effekt- och fasta avgifter på ett sådant sätt att elproduktionskapaciteten utnyttjas optimalt, och de andra kraftföretagen har i stort sett anpassat sina tariffer efter Vattenfalls.

Prisbildningen på den svenska elmarknaden anser jag därför bäst karakteriseras som marginalkostnadsprissättning med hänsyn tagen till avkastningskrav.

Det El 90 föreslår är varken en elprissättning som leder till ransonering eller till "övervinster" inom kraftindustrin, utan de förslag El 90 framför är baserade på synen att elpriset ska skapa jämvikt på elmarknaden. Detta är också exakt min uppfattning. (Kostnaden för ny kraft, vad som brukar kallas långsiktig marginalkostnad, utgör givetvis ingen prissättningsregel.)

Där uppfattningarna går isär är istället i synen på avkastningen. Eftersom en kärnkraftsavveckling kan förväntas få en prisuppdrivande effekt med kraftigt höjd genomsnittlig räntabilitet på sysselsatt kapital i kraftindustrin som följd föreslår El 90 att genomsnittsräntabiliteten ska pressas ned till normal nivå igen genom att kraftindustrin genomför en olönsam kapacitetsutbyggnad i en omfattning som medför att "kraftindustrin får en skälig avkastning på sitt samlade investeringskapital". En större kapacitet leder till ett lägre jämviktspris och därmed till en fördröjning av elprishöjningarna.

Mot denna bakgrund föredrar jag att karakterisera El 90s förslag som ett systemskifte på investeringssidan. Prisbildningsprincipen tycks vi ju vara eniga om, och denna genomgår inget systemskifte.

Så till aspekterna på och konsekvenserna av ett sådant systemskifte. Enligt

min uppfattning bör de vinster som genereras inom kraftindustrin investeras i andra sektorer där avkastningen är positiv och inte i ett olönsamt investeringsprogram inom kraftindustrin. Detta för att nå ett bättre resultat för samhällsekonomin som helhet. Investeringar i ny kraftproduktion bör få vänta tills projekten passerar normala lönsamhetstest (vilket innebär att elprisen nått upp till nivån för långsiktig marginalkostnad).

Ulf Larssons invändning mot min bedömning av utredningens förslag är att jag lever i en "trång doktrinär värld" och betraktar elmarknaden alltför isolerat utan att beakta Sveriges situation i omvärlden. Själva syftet med El 90s förslag är att bevara en konkurrenskraftig elintensiv industri under ett decennium eller två. Därefter förväntas denna stå på egna ben i den internationella konkurrensen.

Jag kan hålla med Ulf Larsson så långt som att bevarandet av den marginella kapaciteten i den elintensiva industrin under en begränsad tidsperiod kan, ur landets synvinkel, betraktas som ett investeringsprojekt. Det jag saknar i utredningen är en övertygande analys som indikerar att detta projekt skulle vara lönsamt för landet. Med tanke på den stora osäkerhet som råder om långsiktiga kostnads- och efterfrågeförhållanden på de aktuella marknaderna är en sådan projektbedömning förenad med stor osäkerhet, men detta gäller också inom många andra områden, t ex utbyggnaden av petroleumsektorn i Nordsjön. Jag är övertygad om att detta investeringsprojekt, i motsats till investeringarna i Nordsjön, inte skulle passera ett marknadstest och tåla en börsintroduktion. Frågan är då om politikerna är mera förutseende och kan slå marknaden i denna typ av projektbedömning.

De industripolitiska erfarenheterna av att försöka bevara konkurrenskraften i hotade branscher, i Sverige såväl som i andra länder, är inte uppmanande. Den stödform som valts för det projekt El 90 vill stödja är i sig också osedvanligt dyr

och ineffektiv. Det torde höra till undantagen att ett branschstöd (i detta fall till den elkrävande industrin) tar formen av olönsamma investeringar i en annan bransch vars produktion endast till ca 25 procent avsåts inom den bransch som är föremål för stöd. I detta fall uppstår sannolikt också allvarliga konsekvenser för den stödjande branschens, dvs elmarknadens, långsiktiga funktionssätt. Enligt min uppfattning vilar bevisbördan tungt på den som vill genomföra denna typ av projekt.

Den alternativa politik jag vill förespråka är istället en marknadskonform lösning med utveckling mot en betydligt mera konkurrensutsatt marknad, i ett första steg inom Norden och på sikt även en integrering av den nordiska elmarknaden med den kontinentala. Detta skulle, justerat för transportkostnader och skatter, leda till en utjämning av elpriserna, först inom Norden, på lite längre sikt också mellan Norden och kontinenten.

Det råder inget tvivel om att den svenska elintensiva industrin skulle gynnas kraftigt av att kunna sluta kontrakt på en konkurrensutsatt nordisk elmarknad. De långsiktiga effekterna på konkurrenskraften av en total europeisk elmarknadsintegration är dock svårare att bedöma.